

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIAUS REKOMENDACIJA TRANSLIUOTOJAMS DĖL VIEŠOSIOS INFORMACIJOS PRISKYRIMO INFORMACIJOS, KURI RIBOJAMA SKELBTI IR PLATINTI, KATEGORIJAI

I. BENDROJI DALIS

1. Rekomendacija transliuotojams dėl viešosios informacijos priskyrimo informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai (toliau tekste – Rekomendacija) parengta vadovaujantis prie Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos veikiančios Ekspertų grupės pasiūlymais, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo (Žin., 2002, Nr. 91-3890) 9 straipsnio 2 dalies 5 punktu, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 681 „Dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 89-3281) patvirtinto Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo 6 bei 15.3. punktais.

2. Rekomendacija yra programų klasifikavimo ir žymėjimo instrumentas, aiškinantis klasifikavimo kategorijų turinį, reikšmę, kategorijai taikomus informacijos apribojimus ir informacijos tinkamumą nepilnamečiams. Ji teikiama transliuotojams siekiant padėti jiems tinkamai įvertinti informacijos, kurią ketinama skelbti viešai, turinį ir ją klasifikuoti atitinkamai pažymint.

II. ŽYMĖJIMO INDEKSAI IR KLASIFIKAVIMO KRITERIJAI

3. Transliuotojai privalo patys įvertinti, ar skleidžiama informacija priskirtina informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai.

4. Filmai, serialai ir laidos (taip pat ir autorinės), kurių turinyje yra neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos, žymimi šiais indeksais pagal žiūrovų amžiaus cenzą:

- 4.1. „N-7“ – skirta žiūrovams nuo 7 metų;
- 4.2. „N-14“ – skirta žiūrovams nuo 14 metų;
- 4.3. „S“ – skirta suaugusiems žiūrovams nuo 18 metų.

5. Informacija klasifikuojama pagal šiuos kriterijus:

5.1. Tikslas

5.2. Kontekstas

5.3. Klasifikavimo elementai:

5.3.1. smurtas;

5.3.2. erotika;

5.3.3. baimė;

5.3.4. kalba;

5.3.5. priklausomybės;

5.3.6. savižudybės ir savęs žalojimas;

5.3.7. nusikalstama veika;

5.3.8. diskriminacija.

5.4. Poveikio stiprumas.

6. Klasifikavimas yra vaizduojamų reiškinių, jų konteksto, poveikio (detalumo, intensyvumo ir dažnumo) bei sumarinio efekto (įtakos nepilnamečių vystymuisi) įvertinimas. Taip pat atsižvelgiama į informacijos pateikimo tikslą, pobūdį (žanrą, stilių), ir temos traktavimą.

7. Pirmiausiai yra įvertinamas informavimo tikslas ir reiškinių vaizdavimo kontekstas. Tarkim, smurtas, nusikaltimas gali būti vaizduojamas siekiant pozityvių tikslų, pavyzdžiui prevencijos, ir siekiant sensacijos, kaip savitiksliis reiškinys. Smurto kontekstu gali būti karas, terorizmas, rasinė, religinė ar šeimos nesantaika. Smurtas ekrane gali būti netyčinis (realus, fantastinis, atsitiktinis), kaip nelaimių, katastrofų padarinyis, ir tyčinis, kaip agresija, objektų naikinimas ar tarpasmeniniai konfliktai. Be to gali būti smurto imitavimas arba rekonstrukcija.

8. Vaizduojamo smurto poveikis priklauso nuo:

8.1. vaizdavimo detalumo, kurį nustatyti galima įvertinus tai, ar rodomi tik veiksmai, ar veiksmai ir pasekmės (sužalojimai, kraujas, skausmas, kančios);

8.2. scenų trukmės;

8.3. scenų kartojimo.

9. Įvertinant, ar informacijoje yra smurto elementas, svarbu, kas ir koks yra smurtautojas, ar jo poelgiai pateisinami, ar smerkiami, sulaukia atpildo ir pan.

10. Pavojingiausias yra tyčinis, tarpasmeninis, detalai vaizduojamas, imituojamas, palankiai vertinamas ir savitiksliis smurtas

III. INFORMACIJOS ŽYMĖJIMAS PAGAL ATSKIRUS INDEKSUS

11. Indeksu „N-7“ žymima informacija, kuri nerekomenduojama vaikams iki 7 metų (skirta žiūrovams nuo 7 metų).

11.1. Informaciją pažymint indeksu „N-7“ siekiama apsaugoti jaunesnius negu 7 metų (ikimokyklinio amžiaus) vaikus nuo smurtinio turinio, baimę keliančios informacijos, kuriai vyresni vaikai yra mažiau jautrūs.

11.2. Amžiaus cenzo pagrindimas: tyrimais nustatyta, jog vaikai iki septynerių metų dar adekvačiai neskiria tikrovės ir išmonės. Juos gali gąsdinti agresyvūs animacinių filmų baisūnai, mistinės jėgos ar netikėtos personažų transformacijos. Vyresni nei 7 metų vaikai tampa atsparnesni smurtinei, baimę keliančiai informacijai, mažiau jautrūs, kritiškesni. Jie sugeba atskirti tikrovę nuo meninės išmonės ar žiniasklaidos realybės, nebepriima pastarųjų už gryną tiesą. Jie labiau sugeba neutralizuoti neigiamus informacijos efektus).

11.3. Tėvams šis indeksas yra įspėjimas, jog filme, seriale ar laidoje yra informacijos, kuri mažus vaikus gali trikdyti, jaudinti, liūdinti ar bauginti.

11.4. Vertinant informaciją ir atitinkamai ją pažymint indeksu „N-7“, klasifikuojamų elementų nėra daug, jų poveikis – nestiprus. Temų traktavimas nepavojingas, negrėsmingas šiai amžiaus kategorijai.

11.5. Indeksu „N-7“ žymint informaciją, būtina atsižvelgti į šiuos klasifikavimo elementus:

11.5.1. *Smurtas*. Jis realus ar stilizuotas, nestipraus poveikio, nedetalus, nedažnas, pateisinamas kontekstu.

11.5.2. *Erotika*. Seksualinis elgesys (bučiniai, glamonės) vaizduojamas labai diskretiškai, pateisinamas kontekstu. Erotinio pobūdžio informacija negali būti savitiksliė.

11.5.3. *Baimė*. Temų traktavimas, informacijos turinys neturi kelti stiprios baimės ar nesaugumo jausmo.

11.5.4. *Kalba*. Vulgari, grubi kalba būtinai pateisinama kontekstu, nestipraus poveikio ir vartojama retai.

11.5.5. *Priklausomybės*. Priklausomybių vaizdavimas turi būti pateisintas kontekstu. Galimi diskretiški žodiniai aprašymai ar atsitiktiniai vaizdai, tačiau narkotinių bei psichotropinių medžiagų,

alkoholio ir tabako vartojimas negali būti palankiai vertinamas, negali būti skatinamas jų vartojimas, platinimas, gamyba ar įsigijimas.

11.5.6. *Savižudybės*. Savižudybė, mėginimas nusižudyti ar savęs žalojimas vaizduojamas retai, labai diskretiškai ir yra pateisintas kontekstu. Draudžiamas savižudybės, mėginimo žudytis ar savęs žalojimo modeliavimas, imitavimas bei metodų propagavimas.

11.5.7. *Nusikalstama veika*. Nusikalstamos veikos vaizdavimas neturi būti pavojingas, neturi kelti baimės ar nesaugumo jausmo, turi būti pateisinamas kontekstu. Draudžiamas nusikalstamos veikos modeliavimas, skatinimas, nusikaltėlių idealizavimas.

11.5.8. *Diskriminacija*. Diskriminacija dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, lytinės orientacijos, religijos ar kitokios priklausomybės yra draudžiama.

12. Indeksu „N-14“ žymima informacija, kuri nerekomenduojama nepilnamečiams iki 14 metų (skirta žiūrovams nuo 14 metų). (Paauglystėje sparčiai vystosi abstraktaus, kritinio mąstymo sugebėjimai. Vaikai pradeda kitaip žvelgti į pasaulį. Jie pradeda suprasti, kad žmonės priklauso skirtingom socialinėm grupėm, ir pastarosios lemia žmogaus elgesį. Televizija jiems rodo socialines pamokas, filmų ir laidų veikėjai moko spręsti kasdienybės problemas. Jaunesni paaugliai sugeba susitapatinti su realiais personažais, sekti jų elgesio pavyzdžiais. Vėlyvosios vaikystės ir ankstyvosios paauglystės periodu vaikai stipriai idealizuoja žiniasklaidos kuriamų veikėjų, herojų psichologinius bei socialinius bruožus).

12.1. Amžiaus cenzo pagrindimas: tyrimais nustatyta, jog amžiaus tarpsnyje tarp 14 ir 18 metų, vėlyvojoje paauglystėje ir ankstyvojoje jaunystėje, ypač didėja kriminalinio elgesio pavojai. Dažnesni paauglių nusikaltimai yra vandalizmas, vagystės, plėšimai, chuliganizmas, agresyvus elgesys, muštynės. Rizikingas nusikalstamas elgesys tampa patrauklus vyresniems paaugliams ir jaunuoliams, nes jie socialine prasme yra ribos žmonės, dar neįgiję suaugusiojo teisių, mažiau turintys ką prarasti. Paaugliai ieško naujų potyrių, ryškių emocinių pergyvenimų, įdomios veiklos, saviraiškos būdų, linkę rizikuoti, paneigti visuomenės standartus, elgtis iššaukiančiai, patraukti žmonių dėmesį. Vyresniems paaugliams būdingesnė emocijų kaita, depresijos požymiai, mintys apie savižudybę ir panašios socialinio neprisitaikymo būsenos. Todėl smurto, prievartos, nusikaltimo, savižudybės bei diskriminacijos temos turi būti traktuojamos itin atsargiai, akcentuojant šių reiškinių prevencijos tikslus.

12.2. Smurto ir siaubo filmai labai patinka, tačiau gali kelti baimę paaugliams žiūrovams. Tai galima paaiškinti dvejopai. Pirma, paauglystės amžiuje išauga vaikų poreikis patirti jaudulį bei išgyventi sensacijas. Antra, šiems jauniems žmonėms yra labai svarbi bendraamžių nuomonė, vertinimai ir pritarimas. Smurto ir siaubo filmų bebaimis žiūrėjimas tampa savotišku jaunuolio šaunumo kriterijumi.

12.3. Vertinant informaciją ir atitinkamai ją pažymint indeksu „N-14“, klasifikuojamų elementų gali būti daugiau, jie dažnesni, vaizdavimas detalesnis, tačiau informacijos poveikis – vidutinio stiprumo. Galimos įvairios temos, tačiau temų traktavimas – santūrus, diskretiškas.

12.4. Indeksu „N-14“ žymint informaciją, būtina atsižvelgti į šiuos klasifikavimo elementus:

12.4.1. *Smurtas*. Smurto vaizdavimas negali būti dažnas, detalus, išstėtas, savitikslis. Pavojingesnis yra realistinis smurtas. Stilizuotas (animacinis, fantastinis) smurtas gali būti detalesnis, dažnesnis, tačiau jo poveikis – vidutinio stiprumo.

12.4.2. *Erotika*. Seksualinis elgesys vaizduojamas diskretiškai, nėra detalus, pateisinamas kontekstu, nėra savitikslis. Nuogumas, lytiniai santykiai – nedetalūs, scenos neištėtos. Žodiniai aprašymai gali būti detalesni.

12.4.3. *Baimė, siaubas*. Informacijos keliamas baimės, pavojaus, nesaugumo jausmas neturi viršyti vidutinio stiprumo.

12.4.4. *Kalba*. Vulgari, nešvanki kalba gali būti vartojama, tačiau retai ir pateisinta kontekstu.

12.4.5. *Priklausomybės*. Priklausomybių vaizdavimas turi būti pateisintas kontekstu. Draudžiama palankiai vaizduoti ar skatinti narkotinių, psichotropinių medžiagų, alkoholio ar tabako vartojimą, platinimą, gamybą ir įsigijimą.

12.4.6. *Savižudybės*. Savižudybės, mėginimo žudyti ar savęs žalojimo vaizdavimas turi būti pateisintas kontekstu. Šių reiškinių modeliavimas, metodų propagavimas ar skatinimas draudžiamas.

12.4.7. *Nusikalstama veika*. Nusikalstama veika negali būti vertinama palankiai, modeliuojama ar skatinama, nusikaltėliai neturi būti idealizuojami.

12.4.8. *Diskriminacija*. Diskriminacija dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, lytinės orientacijos, religijos ar kitokios priklausomybės yra draudžiama.

13. Indeksu „S“ (pagal amžiaus cenzą atitinkantis indeksą „N-18“) žymima informacija nerekomenduojama nepilnamečiams iki 18 metų (skirta tik suaugusiems žiūrovams).

13.1. Indeksu „S“ pažymėta informacija teisiniu požiūriu yra ribojama tik nepilnamečiams ir skirta suaugusiems žiūrovams, kurie pajėgūs naudotis informacijos laisve. Dažnai ši informacija reikalauja tam tikros gyvenimiškos patirties, perspektyvos. Temoms ir jų traktavimui iš esmės nėra apribojimų. Tam tikra informacija gali neigiamai veikti (užgauti, ižeisti) ir atskiras suaugusių žiūrovų grupes.

13.2. Informacijos, indeksuotos „S“ indeksu, poveikis neturi viršyti stipraus.

13.3. Indeksu „S“ žymint informaciją, būtina atsižvelgti į šiuos klasifikavimo elementus:

13.3.1. *Smurtas*. Smurtas negali būti savitikslis.

13.3.2. *Erotika*. Seksualinis elgesys, lytinis aktas gali būti realistiškai simuliuojamas. Lytinio akto vaizdavimas neturi būti išstetas, negali būti detaliam rodomi lytiniai organai (genitalijos). Draudžiamos informacijos kategorijai priklauso įvairūs seksualiniai iškrypimai, pornografijos elementai, seksualinių reikmenų naudojimas, fetišai, incestas.

13.3.3. *Baimė, siaubas*. Informacija gali kelti stiprų, bet ne ekstremalų baimės ar net siaubo jausmą.

13.3.4. *Kalba*. Iš esmės nėra apribojimų kalbai.

13.4.5. *Priklausomybės*. Negali būti skatinamas narkotinių psichotropinių medžiagų, alkoholio ir tabako vartojimas, gamyba, platinimas ar įsigijimas, pateikiama detali šių medžiagų vartojimo instrukcija.

13.4.6. *Nusikalstama veika*. Nusikalstama veika negali būti modeliuojama, skatinama, jos vaizdavimas neturi būti savitikslis.

13.4.7. *Diskriminacija*. Diskriminacija dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, lytinės orientacijos, religijos ar kitokios priklausomybės yra draudžiama.

IV. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

14. Šios rekomendacijos reikėtų laikytis siekiant tinkamai ir vienodai įvertinti viešai skelbiamą informaciją.

15. Dėl išvados ar konkretaus turinio informacija priskirtina informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, pateikimo suinteresuoti asmenys turi teisę kreiptis į žurnalistų etikos inspektorius.

16. Esant Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo pažeidimams, žurnalistų etikos inspektorius atsižvelgia į tai, kaip buvo laikomasi šios rekomendacijos.